

G. CĂLINESCU

Viața lui
Mihai Eminescu

Prefață, fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

CUPRINS

<i>Biografie critică sau roman biografic?</i> (Lucian Pricop)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	11
<i>Referințe critice</i>	13
<i>Notă asupra ediției</i>	37
 Viața lui Mihai Eminescu	
Strămoșii	41
Gheorghe Eminovici	47
Raluca Eminovici și copiii	58
Nașterea și copilăria lui Mihai Eminescu (1850-1858)	70
Școlar la Cernăuți (1858-1863)	88
Privatist la Cernăuți. Fugar cu trupa Tardini (1864-1866)	100
La Blaj (1866)	118
Pribeag și sufleur (1866-1869)	131
Student la Viena (1869-1872)	159
Student la Berlin (1872-1874)	205
Bibliotecar și revizor școlar (1874-1876)	225
Eminescu și Junimea	247
Eminescu și dragostea	278
Eminescu gazetar (1876-1883)	299
Agonia morală și moartea (1883-1889)	326
Masca lui Eminescu	363
Postfață	367
Bibliografia eminesciană: Viața	369

BIOGRAFIE CRITICĂ SAU ROMAN BIOGRAFIC?

Ce este, în definitiv, *Viața lui Mihai Eminescu*? „O biografie romanțată în sensul cel mai peiorativ al cuvântului“, cum îi reproșă Eugen Lovinescu care scrisese, de altfel, *Mite și Bălăuca*, sau un text epic de felul *Romanului lui Eminescu* al lui Cezar Petrescu? Sau un demers de anvergura științifică a monografiilor lui André Maurois dedicate lui *Shelley*, lui *Byron* ori lui *Victor Hugo*?

Judecând după exactitatea elementelor biografice, după gradul de documentare, *Viața lui Mihai Eminescu* se prezintă ca o biografie științifică.

Ce e de adăugat ține de (pre)dispoziția lui Călinescu pentru sinusoidă, pentru refuzul didacticismului, chiar dacă, la nivelul cronologiei, viața „personajului“ este urmărită cu respectarea strictă a cronologiei. Ce iese? O narațiune monografică, am spune, împăcând cele două planuri ale actului de creație critică: pe cel discursiv (al epicității) și pe cel științific (operația riguroasă, acribică, documentată).

În *Istoria literaturii române...*, Călinescu testimonia utilitatea debutului în cariera epică cu o biografie, fapt urmărit până la împlinirea *Vieții lui Eminescu*: „Viața lui Eminescu, scria el, nu trebuie compilată, ci creată. Pentru aceasta, trebuie talent“.

Cartea e construită pe documentație de arhivă („...cine va urmări izvoarele câtorva pagini va observa ce puține cuvinte introducem în text și cât de atestate sunt și cele mai mici așa-zise impresiuni ale noastre“), pe studiul ziarelor vremii, dar și pe lectura aplicată a operei antume și, parțial, postume. Există și un interes

manifest pentru mărturii ale unor contemporani ai lui Eminescu, privite însă cu detașarea exegetului familiarizat cu dimensiunea ficțională (subiectivă) a diarismului. Nu trebuie uitat că, în epocă, există numeroase documente, puse în circulație de întreprinzători biografi, precum Octav Minar, a căror valabilitate este contestabilă. De aceea, Călinescu folosește dubitativul pentru a infirma statutul de verdict, diagnostic etc. al acestor surse. Istoricul literar are în sprijinul său bunul-simț, care-i permite să demonteze „certitudinile“ altora, ca în disputata relație de amor dintre Eminescu și Frederica Bognar: „Cu asemenea înfățișare fizică (Eminescu) n-ar fi de mirare să fi inspirat Frederică Bognar vreun sentiment trecător, cum credeau colegii, dar e mai cuminte să ne închipuim că singura favoare obținută de la actriță este admiterea într-un colț al salonului.“ O altă punere între paranteze a „adevărului indubitabil“ o găsim acolo unde ni se „confirmase cu surse“ că Eminescu, copil la șase ani, tăiașe un cârd de găște și le făcuse grămadă în mijlocul curții: „Am comite o greșeală dacă, bizuiți pe vanitatea de informator a unui frate sau pe limbuția unui moș, stimulat cu rachie și mirat de interesul pe care i-l arată boierii de la oraș, am crede în toate minunățiile câte se pun pe socoteala copilului“.

Pendularea între statutul de romancier și cel de istoric este formula despre care s-a crezut că rezolvă melanjul de epicitate și obiectivitate. Am căzut probabil într-o plasă naratologică întinsă de teoreticianul literar. Pentru Călinescu, epicul este doar un sistem de avertizare și încercuire. Este precum țesătura păianjenului care să ne păstreze într-un areal bine determinat. Iar obiectivitatea – operatorul de credibilitate. Ce face un critic pentru autorul în care crede cu toată convingerea? Îl transformă în protagonist al vieții noastre. De ce nu putem trăi fără Eminescu, sau mai precis, de ce Eminescu este incontestabil? Pentru că, antumitatea și, mai ales, posteritatea lui Călinescu ne-au indicat obiectul de cult, este felul nostru de a ne agrega filosofia de viață.

„Ce este biografia unui scriitor? Este viața în sensul cel mai înalt al cuvântului, succesiunea de momente superioare sufletești explicând opere, sinteză ideologică a zilelor trăite, proiectată pe tabloul epocii.“ Cu alte cuvinte, în concepția călinesciană, biografia ca și romanul devine o operă de generalizare artistică.

Pentru a crea atmosferă, Călinescu se ajută de fragmente de poezie sau proză și, fără să avertizeze, reconstruiește scene calchiate pe construcțiile eminescine. În capitolul „La Blaj“, scene din *Geniu pustiu* (drumul „într-o zi frumoasă de vară“ pe malurile Mureșului) sunt livrate drept elemente de infrastructură biografică. Tot așa, recurgând la nuvela *Moartea lui Ion Vestimie*, unde boala eroului principal pare transpunerea literară a simțămintelor încercate de poet la semnele ebuliției mintale, semnaleză trecerea într-o altă etapă biografică a poetului.

Pentru a-și apropria cât mai multe din detaliile de înfățișare ale „personajului“, portretele făcute de Călinescu sunt transpuneri în text ale unor imagini de epocă, ale unor fotografii, dar și aici găsim influențele operei eminesciene. Iată cum arată personajul Eminescu în perioada sa vieneză: „Poetul este la această epocă de o frumusețe de semizeu. Fața sa deloc efeminată e făcută din linii și suprafețe spațioase de un geometrism fizionomic antic, iar în penetrabilitatea siderală a ochilor, în voluptatea glacială a buzelor ce zâmbesc cu desăvârșire abstracte, de un hieratism turburător. Privirea de o grandioasă simplitate are o elevație, o nepăsare de lume asiatică.“ Este o replică asumată a portretului din *Geniu pustiu*.

Cât despre Veronica Micle, autorul vede „fața unei femei aci grațioase, aci uscățive în tinerețe, cu proeminențele feței acute, îngroșate mai apoi și trivializate, cu o oțărare în toate liniile feței, cu buze lungi, subțiri și supte, cu un vâl de lividitate și melancolie, ce urâtește fizionomia și o face antipatică“. Totuși, amorul dintre Eminescu și Veronica trebuia justificat, așa încât, fotografia e mișcată de dorința unei argumentări: „...fața prelungă cu buze subțiri și supte a Veronicăi, așa cum ne-o arată unele fotografii, se luminează de un zâmbet interior și lividitatea ce-i urâtește fizionomia aduce un vâl de suferință care o face simpatică“.

Dar, cum spuneam mai înainte, Eminescu este un obiect de cult, așa încât este altfel decât noi, decât ceilalți. Și originile lui (nefabuloase) sunt altfel, au trăsături care să hrănească o mândrie patriotică: „niciun scriitor român nu-și poate afirma mai cu putere ca Eminescu însușirea de poet ce aparține poporului român și nu-și poate număra ca el strămoșii moldoveni pe degete, vreme de două veacuri“. Eminescu e un „emanat“ al destinului național, dar și un cosmopolit, jocul pe harta vremii aducând argumente pentru un fel

de „sincronizare“ cu mișcarea literelor europene. În anii studenției – *Student la Viena (1869-1872)*, *Student la Berlin (1872-1874)* – Eminescu e peregrin prin reviste vieneze organizate în restaurante boeme, dar și posedat de proiecte naționale, precum comemorarea a 400 de ani de la întemeierea mănăstirii Putna. Apare și un Eminescu abandonându-se delirului intelectual, recluzat în lecturi și scris.

Totuși, impresia generală este aceea că avem în paginile cărții un personaj tragic, iar damnațiunea se naște odată cu ruptura de normă: „Deși ursitoarele n-au avut, se vede, grijă să însemne cum trebuie ziua și locul unde micul Mihai a văzut lumina zilei, spre bucuria iubitorilor de «cercetări științifice», ele au avut bunăvoința de a-l deosebi de ceilalți oameni...” E altfel și atunci când moare Eminescu lui Călinescu: „doi servitori ai spitalului fură trimiși să declare decesul la Oficiul de stare civilă, și – cruntă ironie – pe actul de moarte al lui Mihail Eminescu, poet, cei doi neștiutori de carte puneau pecetea degetelor lor bătătorite...” Câtă ironie menită să-l despartă pe poet de lumea simplă, incapabilă să-i vadă „neasemuirea“!

Trebuie să ne despărțim de această emoționantă parabolă a eroului romantic, pentru a deschide într-un alt fel dosarul Eminescu. Fără niciun dubiu, Călinescu reușește să aducă la împlinire o statuie, pe care s-au pus și se așază în continuare coroane omagiale. Avem însă dreptul la mai multe gesturi (mai puțin pioase, dar autentice) de raportare la Eminescu. Unul dintre ele ar putea renegocia teza damnațiunii; un altul – obsesia unui unic poet național; și, poate cel mai dificil de împlinit, dar și cel mai important – o despărțire de mit în favoarea dubitației critice. Nu poate fi uitată chiar propunerea lui Călinescu, trecută în umbră de receptările encomiastice, de a devansa impresiile favorabile ale lecturilor de vacanță:

„Critica este o atitudine de sus, dintr-un turn bine așezat pe temelia culturii, dar foarte înalt, fundamentată pe o cultură ideologică și istorică, căutând explicații pentru fenomenele literare. Numai o privire de sus – postulează Călinescu –, dintr-o conștiință aproape metafizică a sufletului liric și dintr-o competență erudită a desfășurării formelor unei culturi, totul bineînțeles în funcție de intuiție artistică poate feri de haosul unei culturi artificiale, fără osie tradițională“.

Lucian Pricop